

**БАГАТОМОВНИЙ МІЖДЕРЖАВНИЙ ДОГОВІР
ЯК ПРЕДМЕТ ТЛУМАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ**

**A MULTILINGUAL INTERSTATE AGREEMENT
AS A SUBJECT OF INTERPRETATION IN INTERNATIONAL LAW**

Албу А.А., к.ю.н., викладач кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Навчально-науковий юридичний інститут

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті здійснено аналіз багатомовного міждержавного договору, визначено предмет його тлумачення та здійснено розмежування між варіантами і версіями, які слід відрізнити від автентичного тексту договору. Здійснення міжнародного договору безпосередньо пов'язане з його тлумаченням. Без правильного тлумачення міжнародного договору неможливе правильне його здійснення. Завдання тлумачення міжнародного договору полягає у з'ясуванні того, про що домовились сторони в момент укладення договору, та у з'ясуванні узгодженої волі сторін, втіленої в постановах договору.

Тлумачення міжнародного договору – це з'ясування і роз'яснення справжньої суті договору (його зміст) з метою максимально правильного його застосування, а відтак і здійснення. Тлумачення договорів потрібно здійснювати насамперед відповідно до основних принципів міжнародного права. Тлумачення мусить бути добросовісним, чесним, мати здоровий глузд. Головним об'єктом тлумачення є текст договору, включаючи всі його частини, тобто преамбулу, додатки, а також будь-яку угоду, що стосується договору, якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору.

Багатосторонні договори мають тексти кількома мовами. Своєрідним відображенням універсальності цих договорів є застосування для укладання їхніх текстів мов, прийнятих у практиці Генеральної Асамблеї ООН, які використовує значна кількість населення земної кулі в країнах, що належать до різних соціально-економічних систем і мають різні системи права. Багатомовна форма міжнародного договору створює певні переваги для сторін, які одержують тексти своїми національними мовами, що створює сприятливі умови для застосування і тлумачення договору. На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вирішення проблем реалізації міжнародного багатомовного договору.

Ключові слова: мова договору, предмет тлумачення, багатомовні договори, автентичне тлумачення, автентичність тексту договору, парафрування тексту договору.

The article analyzes the multilingual interstate treaty, defines the subject of its interpretation, and makes a distinction between variants and versions, which should be distinguished from the authentic text of the treaty. The implementation of an international agreement is directly related to its interpretation. Without the correct interpretation of an international agreement, its correct implementation is impossible. The task of interpreting an international treaty is to clarify what the parties agreed upon at the time of concluding the treaty, and to clarify the agreed will of the parties embodied in the provisions of the treaty.

The interpretation of an international agreement is the clarification and clarification of the true essence of the agreement (its content) with the aim of applying it as correctly as possible, and thus its implementation. The interpretation of treaties should be carried out primarily in accordance with the basic principles of international law. The interpretation must be conscientious, honest, and have common sense. The main object of interpretation is the text of the contract, including all its parts, that is, the preamble, annexes, as well as any agreement related to the contract, which was reached between all participants in connection with the conclusion of the contract.

Multilateral treaties have texts in several languages. A peculiar reflection of the universality of these treaties is the use of languages adopted in the practice of the UN General Assembly, which are used by a significant number of the world's population in countries belonging to different socio-economic systems and having different legal systems, for drafting their texts. The multilingual form of an international agreement creates certain advantages for the parties who receive texts in their national languages, which creates favorable conditions for the application and interpretation of the agreement. On the basis of the conducted research, conclusions were made regarding the solution to the problems of implementing an international multilingual agreement.

Key words: language of the contract, subject of interpretation, multilingual contracts, authentic interpretation, authenticity of the text of the contract, initialing of the text of the contract.

Постановка проблеми. Багатомовні міжнародні договори були та лишаються доволі поширеними в міжнародно-правовій практиці. Традиція укладати міжнародні договори мовами сторін сягає тисячоліть, в тому числі, в українській національній практиці. Наприклад, відомо, що договори Київської Русі з Візантією 911 і 944 років склалися «на дві хараті», тобто у двох примірниках, один з яких - давньоруською мовою - передавався візантійцям, а інший - грецькою - зберігся в Києві [1]. Навіть перехід держав на універсальну «дипломатичну мову» - латину, а потім французьку не скасував практики укладання багатомовних договорів тому, що мова є однією з визначальних ознак, з якою пов'язується суверенітет сторін договору. Отже, існування практики укладання міжнародного договору різними мовами нерідко ставить питання його тлумачення, тобто встановлення дійсного змісту міжнародно-правових норм, щодо яких держави надали згоду на їх обов'язковість. Отже, сам договір і є предметом тлумачення. Однак наявність автентичного тексту договору, викладеного різними мовами, може суттєво ускладнити

його виконання, якщо виникне питання тлумачення договору. Таким чином, говорячи про багатомовний міждержавний договір, як про предмет тлумачення, необхідно враховувати цю обставину, яка може суттєво ускладнити сам процес тлумачення аж до його неможливості в принципі та як наслідок, припинення самого міжнародного договору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі правові аспекти мови міждержавних договорів, а також тлумачення міжнародних договорів викладені у працях Л. Роєнко, О. Горлатова, С. Редько, М.В. Буроменського.

Мета статті. Дослідити багатомовний міждержавний договір, визначити предмет його тлумачення та шляхи подолання проблем його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше міжнародні договори укладають не менше, а ніж двома мовами, хоча межі домовленостей між сторонами тут можуть бути й іншими. Переважно це залежить від того, які мови визнаються офіційними в державах, що вели переговори – зазвичай це стосується дво- або трьохсторонніх

міжнародних договорів. Іноді держави спеціально домовляються про мови міжнародного договору, причому це не завжди пов'язано з кількістю учасників. Наприклад, Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі залізничного транспорту від 20 лютого 1993 року укладена трьома мовами: українською, узбекською і російською [2]. Так само трьома мовами укладена Угода про співробітництво між Урядом України та Урядом Турецької Республіки в боротьбі зі злочинністю від 15 квітня 1994 року, українською, турецькою, англійською [3]. Натомість, Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про сприяння здійсненню і взаємному захисту інвестицій від 20 лютого 1993 року укладена однією мовою, російською. Доволі специфічною може бути ситуація, коли учасниками договору є велика кількість держав, що потребує спеціальної домовленості між ними про мови договору. Наприклад, мовами Договору про звичайні збройні сили в Європі є російська, англійська, іспанська, італійська, німецька і французька. Але в узгодженні тексту Договору брали участь Бельгія, Болгарія, Угорщина, ФРН, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Велика Британія, США, СРСР, Туреччина, Франція і Чесько-Словацька Федерація.

Питання мови міжнародного договору належить до найважливіших в діяльності міжнародних міждержавних організацій, тому вони зазвичай мають в своїх статутах норму про мови організації. Це впливає на кількість мов міжнародних договорів, укладених в рамках таких міжнародних організацій, хоча і в такому випадку не виключається можливість спеціальної домовленості.

Наявність багатомовних міжнародних договорів може створювати ситуації розбіжностей в розумінні юридичного змісту текстів, але це пов'язано не з бажанням створити такі ситуації (хоча в історії були приклади навмисного внесення розбіжностей в різномовний текст міжнародного договору) [5], а з особливостями різних мов, коли передача змісту тотожних понять ускладнена. В перекладознавстві на це звертають увагу як на проблему еквівалентності текстів. Зокрема, в літературі – «це відносна рівність змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, яка міститься в оригінальному тексті та перекладі. Це означає, що для кожного слова, не залежно чи це сленг, діалектизм, чи зразок літературної мови, необхідно знайти відповідний еквівалент, щоб те, що автор хотів висловити, якомога менше втрачало значення та символіку під час перекладу на іншу мову» [6]. Проблема ускладнюється з автентичністю перекладу різномовних юридичних текстів. Як зазначають Л. Роєнко, О. Горлатова, С. Редько: «Виконання перекладу юридичної документації є непростим завданням для перекладача, адже він повинен володіти спеціальною термінологічною лексикою та знати особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті, а також орієнтуватися в чинному законодавстві» [7]. Однак досягнути абсолютної досконалості перекладів не завжди вдається. Існує чимало прикладів, коли сторони стикаються з абсолютно непередбачуваними ситуаціями, що тим не менше потребували безальтернативного вирішення. Наприклад, коли в іншій мові може бути декілька слів для перекладу одного терміну, або в певних мовах відсутня термінологія для перекладу аналогічних понять. Відомий випадок з перекладом пункту d статті 1.1 Женевської конвенції 1948 року про міжнародне визнання прав на повітряні судна, де у французькому тексті зазначено «l'hypothèque, le 'mortgage' et tout droit similaire», «the 'hypothèque', the mortgage, and all similar rights» в тексті на англійській мові і «la hipoteca, 'mortgage' u derechos similares» в тексті на іспанській мові. В російськомовному тексті Конвенції надано такий переклад: «залого, ипо-

теки и подобные права на воздушные суда» [8]. Тому, хоча багатомовні тексти міжнародного договору не повинні суперечити один одному, не створювати враження про існування у сторін різних прав та обов'язків, тим не менше, як зазначає М.В. Буроменський, в автентичних текстах міжнародних договорів можуть траплятися суттєві і не дуже суттєві відмінності, що потребуватиме в подальшому тлумачення відповідних норм.

За наявності різномовного тексту міжнародного договору, особливо за наявності в перекладах очевидних чи неочевидних розбіжностей, виникає питання предмету тлумачення. Зовсім не випадково вже на етапі підготовки Конвенції про право міжнародних договорів проблема багатомовних договорів постала перед Комісією міжнародного права. В проєкті і в самій Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року про автентичність текстів безпосередньо згадується в двох статтях. В статті 10 і статті 33. В статті 10 мова іде, скоріше, про умови, за яких текст визнається автентичним: «Текст договору стає автентичним і остаточним: а) у результаті застосування такої процедури, яку може бути передбачено в цьому тексті або погоджено між державами, що беруть участь у його складенні; або б) при відсутності такої процедури - шляхом підписання, підписання *ad referendum* або парафування представниками цих держав тексту договору або заключного акта конференції, який містить цей текст». Норма статті 10 хоча й застосовується до багатомовних договорів, однак не акцентує на них увагу як на окремому предметі регулювання. Натомість стаття 33 присвячена безпосередньо тлумаченню договорів, автентичність тексту яких було встановлено двома або кількома мовами. Ця стаття Конвенції також доволі лаконічна, і стосується скоріше не підходів та способів тлумачення, а визначення об'єкту тлумаченню. Хоча в більш широкому плані до теми тлумачення різномовних договорів застосовні й інші статті Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року.

Перед Комісією міжнародного права передусім, виникло питання щодо цілісності тексту міжнародного договору, коли він є багатомовним: чи мають сторони справу з єдиним текстом, чи все-таки з його варіантами (версіями), викладеними різними мовами? З огляду на дослідження проблеми предмету тлумачення вона виглядає такою: чи є предметом тлумачення весь багатомовний договір, чи все-таки предметом тлумачення є кожний з мовних текстів окремо? Це питання не виглядає природно зрозумілим, оскільки посилення держав на «свій» текст міжнародного договору, особливо в двосторонній практиці, лишаються непоодиноким. Принципово важливим є те, що Комісія погодилася з розумінням міжнародного договору як єдиного міжнародно-правового акту, тому погодження сторонами різномовних текстів як автентичних не порушує такої його єдності. Це має виключити значення для визначення договору як предмету міжнародно-правового тлумачення, оскільки тим самим відкидаються будь-які сумніви щодо юридичної сили різномовного але автентичного тексту. Як наслідок, пункт 1 статті 33 Конвенції звучить так: «Коли автентичність тексту договору було встановлено двома або кількома мовами, його текст кожною мовою має однакову силу, якщо договором не передбачається або учасники не домовились, що в разі розходження між цими текстами переважну силу матиме якийсь один певний текст.» (п.1 ст.33). Отже, не може бути сумніву, що «текстом» слід вважати викладення договору будь-якою мовою, якою такий договір було погоджено [9], тобто щодо тексту якого різними мовами було надано згоду на його автентичність. Це правило враховує два можливі підходи: використання для тлумачення договору однієї з його мов та використання в разі необхідності тлумачення усіх мов договору на рівноправній основі. Але це вже належить до домовленості сторін договору.

Цікаво, що Конвенція про право міжнародних договорів містить й термін «варіант» («версія»): «Варіант договору мовою, іншою, ніж ті, якими було встановлено автентичність тексту, вважається автентичним тільки в тому випадку, коли це передбачено договором або коли про це домовились учасники договору» (пункт 2 статті 33) [10]. Очевидно, що Конвенція згадує про «варіант» договору передусім з метою відокремити його від автентичного тексту, що має значення передусім для автентичного тлумачення договору. Причому мова не іде про «варіант», який держава офіційно перекладає офіційною мовою для так би мовити «національного споживання». Наприклад, в Україні міжнародні договори перекладаються українською мовою, якщо вона не є автентичною мовою договору. Варіантів такого перекладу може бути декілька, як наприклад Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, але всі вони не є «варіантами» в розумінні пункту 2 статті 33 Конвенції про право міжнародних договорів. Тому такі переклади й не можуть бути предметом автентичного тлумачення будь-якого міжнародного договору. Навіть неофіційне його тлумачення, наприклад з науковою метою, буде хибним. Існують непоодинокі випадки суттєвих помилок в національних перекладах міжнародних договорів, в тому числі українською. Все сказане свідчить про те, що термін «варіант» («версія») може мати двоякий зміст. По-перше, той про який говорить сама Конвенція, тобто про автентичний «варіант», який погодили учасники договору. Як свідчить договірна практика, таких варіантів іншими мовами може бути більше, ніж мов тексту договору. Однак, термін «варіантами» («версіями») можуть бути тексти, складені іншими мовами, які відрізняються від тих, якими було погоджено автентичний текст. В останньому випадку варіант з усією очевидністю може мати виключно допоміжне значення і не може замінити собою автентичний текст, в тому числі з метою його тлумачення.

В праві міжнародних договорів наразі сформувалися умови для того, щоб мінімізувати вірогідність виникнення конфліктного автентичного тлумачення. Відомі непоодинокі випадки, коли держави-учасниці договору прагнуть запобігти майбутнім проблемам тлумачення. Наприклад, розуміючи неготовність до опрацювання різномовних текстів сторони обирають одну або більше додаткових мов договору, яким надають перевагу в разі необхідності тлумачення його тексту. Наприклад, у Заключних положеннях Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання прав та регулювання відносин власності від 11 серпня 1994 року було визначено, що Угоду укладено у «двох примірниках, кожен українською, молдавською і російською мовами, причому всі тексти мають однакову силу. У випадку розбіжностей, перевагу має текст російською мовою» [11]. В даному випадку з усією очевидністю третій текст *домислювано* є єдиним автентичним, хоча сторони прямо його таким не визначили. В свою чергу, згадка про інші мови є політично важливою, а юридично скоріше ритуальною. В іншому випадку, двосторонній договір – Конвенція між Республікою Таджикистан та Чеською Республікою про уникнення подвійного оподаткування щодо податків на доходи та капітал 2006 року укладена таджицькою, чеською, російською та англійською мовами, «причому всі тексти є однаково автентичними. У випадку розбіжностей при тлумаченні Конвенції, перевагу має текст англійською мовою» [12]. В даному випадку англійський текст, як можна побачити, названий одним з чотирьох автентичних, але це не змінює його значення як *de jure* єдиного автентичного. Такі випадки в міжнародно-правовій практиці не є надто поширеними, хоча, здавалася б знімають проблему тлумачення багатомовних текстів. Але навіть з цих прикладів видно, що держави все рівно укладають договори своїми офіційними мовами, використання інших мов є тут, скоріше,

ситуативним і держави згодом готові від такої практики відмовлятися і врешті відмовляються. Тому необхідність тлумачення різномовних текстів постає в міжнародно-правовій практиці доволі часто. Причому, це стосується як багатосторонніх, так і двосторонніх міжнародних договорів, як двомовних, так і багатомовних текстів, як «нових» договорів, так і «старих», укладених багато десятиліть тому. І саме в цьому випадку можуть виникати найбільші складнощі.

Доволі складною може виявитися проблема виправлення автентичного тексту багатомовного міжнародного договору, коли його тлумачення не призводить до бажаної мети. По суті постає питання заміни предмету тлумачення. Це означає, що виявлення розбіжності в різномовному тексті договору може бути усунене визнанням наявності помилки, в такому випадку сторони можуть погодитись її виправити. Однак, самому виправленню помилки має передувати визнання «правильного» тексту, мова якого відповідає зобов'язанням, які прийняли на себе всі сторони договору. В такому випадку сторони в техніко-юридичному сенсі повертаються до переговорного етапу встановлення автентичності тексту, що однак, не повинно зупиняти дію договору, вже чинного на момент виникнення суперечки щодо його тлумачення. Звісно, сторони можуть погодитись призупинити дію договору до розв'язання суперечки. Віденська конвенція 1969 року передбачають таку можливість призупинення. Це означає, що дія договору може припинитися на якийсь проміжок часу. У той же час призупинення дії договору не впливає на правові відносини, встановлені договором. Допустимість такого рішення не викликає сумніву щодо двосторонніх договорів, однак дещо обмежена щодо багатосторонніх договорів. Стаття 58 Віденської Конвенції 1969 року визначає, що два чи кілька учасників багатостороннього договору можуть укласти угоду про призупинення дії договору у відносинах між собою, якщо таке призупинення передбачається договором або не забороняється ним, а також, якщо воно не впливає на реалізацію прав і обов'язків інших учасників і не є несумісним із цілями й об'єктом договору. В такому випадку підлягає застосуванню стаття 79 Конвенції «Виправлення помилок у текстах або у засвідчених копіях договорів». Сама стаття та її положення застосовуються до багатомовних договорів, коли «з'ясується, що існує невідповідність, яку, за згодою держав, що підписали, і договірних держав, слід виправити». Таким чином, можна вбачити дві умови, за яких слід застосовувати статтю 79: а) невідповідність між варіантами договору двома мовами та б) відсутність у всіх сторін суперечок чи проблем.

Висновки. Хоча статті 58 та 79 не мають безпосереднього відношення до тлумачення міжнародних договорів, за зазначених обставин вони можуть мати значення. Вочевидь, якщо сторони не можуть дійти згоди, то відповідне розходження в багатомовному тексті може бути визнано помилкою в розумінні статті 48 (з застереженнями відповідно до пункту 2 б) статті 69 Конвенції 1969 року), хоча сама стаття 48 мінімізує таку можливість в частині 3 «Помилка, яка стосується тільки формулювання тексту договору, не впливає на його дійсність; в цьому випадку застосовується». Відтак, якщо проблема не може бути вирішена тлумаченням або уточненням тексту договору, одна чи кілька сторін вважають, що помилка є суттєвою, то не можуть бути й застосованими, а ні правилами статті 79, а ні правилами тлумачення, передбачені статтями 31–33, застосовується стаття 48.

Таким чином, предметом тлумачення багатомовного міжнародного договору між державами є, за загальним правилом, автентичний текст договору, викладений різними мовами, щодо якого сторони надали згоду на його обов'язковість. Кількість мов договору є питанням виключної домовленості сторін, зазвичай визначається

з врахуванням узвичаєння використовувати офіційні мови держав-сторін, але практика свідчить, що кількість автентичних мов договору може бути як більшою за кількість сторін, так і меншою. Це не змінює загального правила про те, що автентичний текст багатомовного договору і є предметом його тлумачення. Однак практика укладення багатомовних договорів є більш складною і нерідко спрямована на мінімізацію вірогідності виникнення конфліктів тлумачення. Це може дещо змінювати загальне уявлення про договір, як предмет тлумачення, оскільки з його автентичної багатомовності автоматично не слідує цілісність його тексту, його цілісність як багатомовного, стає умовною. Так стається з договорами, в яких одна з мов є визначальною для цілей тлумачення, що перетворює її на *de jure* єдиною автентичною. Саме на це звертає увагу п. 1 статті 33 Віденської конвенції про право між-

народних договорів. Багатомовний міжнародний договір може мати варіанти, які слід відрізнити від автентичного тексту договору. Лише в випадках, визначених договором, автентичний «варіант» може бути автентичним. Найчастіше «варіантами» («версіями») можуть бути тексти, складені іншими мовами, які відрізняються від тих, якими було погоджено автентичний текст. В останньому випадку варіант з усією очевидністю може мати виключно допоміжне значення і не може замінити собою автентичний текст, в тому числі з метою його тлумачення. Проблеми реалізації міжнародного багатомовного договору, що не можуть бути виправлені за допомогою його автентичного тлумачення, вирішуються або визнанням сторонами помилки з подальшою зміною тексту договору, або через його припинення на підставі статті 48 Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Евинтов В.И. Многоязычные договоры в современном международном праве (особенности подготовки и толкования): автореф. дис... канд. юрид. наук/ Евинтов Владимир Исаакович. – К., 1979. – 9с.
2. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі залізничного транспорту // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. - №860_300.
3. Угода про співробітництво між Урядом України та Урядом Турецької Республіки в боротьбі зі злочинністю // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. - №792_060.
4. Договір про звичайні збройні сили в Європі // *Відомості Верховної Ради України*. – 1999. - №994_314.
5. Лукашук И.И. *Современное право международных договоров* / Т.ІІ. Действие международных договоров. - Волтерс Клувер, 2006. – 123 с.
6. D. Troha Problematika prijevoda književnih djela na primjeru „Dana pobjede“ O Aleksandra Irvaneca. Zagreb, 2021.- P.39.
7. Роечко Л., Горлатова О., Редько С. Особливості перекладу юридичних текстів. Актуальні питання іноземної філології / Л. Роечко, 2021. – 95 с.
8. Конвенція про міжнародне визнання прав на повітряні судна. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu48k09u?an=2&ed=1948_06_19
9. Tabory M., Multilingualism in international law and institutions, Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 1980, p. 170-171. (284 p.)
10. Віденська конвенція «Про право міжнародних договорів» // *Відомості Верховної Ради України*. – документ 995_118, приєднання від 14.04.1986, підстава - 2077-ХІ.
11. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання прав та регулювання відносин власності // *Відомості Верховної Ради України*. – 1999. - №498_043.
12. Конвенція между Республикой Таджикистан и Чешской Республикой об избежании двойного налогообложения в отношении налогов на доходы и капитал [Електронний ресурс]. // Режим доступу: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=98420